

ZÁKONY POHYBU A PROBLÉM HODNÔT

G. V. KANDYBO

Problém hodnôt si vyžaduje analýzu prinajmenej z troch hľadísk: ontologického, gnozeologického a praktického. Obsah kategórie hodnoty sa odhaľuje predovšetkým pri skúmaní dialektickej súčinnosti troch stránok pohybu — samopohybu, činnosti a odrazu, ktoré sú štruktúrnymi prvkami všetkých procesov materiálneho sveta, myslenia a poznania. Akákoľvek forma pohybu zahŕňa do seba tri momenty: vlastný, nezávislý pohyb telies alebo ich samopohyb, pôsobenie jedných telies na druhé a ich zmenu pod vplyvom tohto pôsobenia. Tieto stránky pohybu hmoty sú nielen vždy neoddeliteľne navzájom spojené, ale aj nepretržite prechádzajú jedna do druhej, zlievajú sa do jednotného toku a napokon do všeobecného svetového procesu. Každé ohnívko tejto trojčlennej reťaze sa môže stať začiatkom novej reťaze atď. To vedie na jednej strane k stále väčšej diferencovanosti štruktúry materiálnych objektov, na druhej strane sa posilňuje integračný moment, čo vedie k väčšej zložitosti štruktúr, k vytvoreniu predpokladov pre vznik života, psychiky a napokon vedomia, v rámci ktorého ako jednu z jeho osobitostí možno vymedziť hodnotiacu funkciu ako určovateľa významov vecí a procesov pre život a činnosť človeka.

Hodnotový vzťah k svetu je spojený so špecificky ľudskou činnosťou, no proces formovania hmotných i duchovných hodnôt má objektívny charakter, jeho sociálno-ekonomický základ určuje relatívnosť a triedny charakter hodnotových kritérií. Samopohyb, činnosť a odraz, ktoré objektívne patria hmote, vyjadrujú podstatu pracovnej činnosti človeka. V pracovnom procese človek vystupuje ako aktívna sila, ako samopohyb, bez ktorého by výrobná činnosť nebola principiálne možná. Tým, že človek uplatňuje svoju pracovnú silu, mozog, svaly, nervy atď., dáva (prostredníctvom činnosti) prírodným predmetom a látkam vlastnosti, ktoré sám potrebuje, teda proces pohybu sa tu končí odrazom. Marx písal: „V pracovnom procese teda človek svojou činnosťou pomocou pracovného prostriedku dosahuje vopred zamýšľanú zmenu pracovného predmetu. Proces zaniká vo výrobku. Produktom pracovného procesu je úžitková hodnota, prírodná látka prispôsobená zmenou formy potrebám človeka... Čo sa javilo u robotníka vo forme pohybu (Unruhe), javí sa teraz pri výrobku ako nehybná vlastnosť (ruhende [Eigenschaft]) vo forme bytia.“ (1, s. 204) Ako výsledok pracovného procesu sa teda vytvárajú materiálne hodnoty, ktoré v závislosti od konkrétnej predmetnej činnosti človeka môžu vystupovať ako spotrebné, ekonomické a iné hodnoty.

Vypracovanie hodnotových kritérií je spojené s poznávacou činnosťou subjektu, ktorá je odrazom sveta vo vedomí človeka. Objektívny

obsah obrazov nezávisí od našej podstaty. Určuje ho skutočný predmet alebo proces, no jeho formu určuje naša organická a spoločenská podstata. To nám vysvetľuje, prečo tie isté javy získavajú rôznu hodnotu u rôznych sociálnych skupín, tried, na rôznych úrovniach vývinu spoločnosti a v rôznych konkrétnych historických podmienkach.

Hodnotový vzťah ku skutočnosti je jedným z regulatívnych princípov vývinu jednotlivých stránok spoločenského života a poznania, preto v praktickej činnosti, pri vypracúvaní hodnotových kritérií je veľmi dôležité určiť, do akej miery zodpovedajú objektovým procesom, aby sme sa vyhli vzniku pseudohodnôt. V tejto súvislosti má veľký praktický význam vypracovanie hodnotových kritérií pri určení tých teoretických a praktických hodnôt, ktoré sú vo vzájomnom vzťahu hodnôt prírodných a spoločenských tried, ktoré určujú cesty rozvoja vedy a pod.

Zmena spoločenských vzťahov pri prechode od jednej spoločensko-ekonomickej formácie k druhej vyvoláva zmenu sociálnej podstaty človeka. Pritom vzájomný vzťah medzi osobnosťou a spoločnosťou sa nenachádza iba vo vzťahu zvláštného a všeobecného, ale aj vo vzťahu časti a celku. Čím je sociálny organizmus dokonalejší ako celok, tým dáva viac možností pre rozvoj každej jeho bunky, každej osobnosti. A naopak, spoločnosť je tým silnejšia, čím plnšie, bohatšie, rôznorodejšie sa realizujú funkcie každého prvku. V komunizme osobnosť nebude iba disponovať životnou skúsenosťou harmonicky rozvinutej spoločnosti, ale bude ju aj tvoriť na základe praktickej skúsenosti a vedeckých poznatkov. Ako poznamenali K. Marx a F. Engels, v komunizme slobodný rozvoj každého je podmienkou slobodného rozvoja všetkých.

Komunistické výrobné vzťahy predpokladajú a zabezpečujú priestor pre neobmedzený vedecko-technický pokrok na základe zjednotenia prostriedkov samopohybu (energetických), činnosti (robotníkov alebo výrobných strojov) a odrazu (citlivých prístrojov a elektronických počítačov). Vedecký a technický pokrok prináša v podmienkach komunizmu všetkým členom spoločnosti množstvo materiálnych i duchovných hodnôt, vytvára neobmedzené možnosti pre všestranný rozvoj človeka ako najvyššej hodnoty na základe jeho samopohybu a sebarozvoja v procese všestrannej činnosti, ktorá sa zakladá na hlbokom a vernom vedeckom odraze sveta a na potrebách spoločnosti.

LITERATÚRA

1. MARX, K.: Kapitál. Bratislava 1959.